

Oštećenja poljoprivrednih zemljišta – česti uzrok sudskih sporova

Dragan Rudić¹, Nikola Rudić²

¹red. prof. Poljoprivredni fakultet Beograd-Zemun, Beograd, Srbija, milevaidranganrudic@gmail.com

²dipl. ing. geol. Poljoprivredni fakultet Beograd-Zemun, Beograd, SRBIJA, rudicnikola@gmail.com

Rezime: Razvoj tehnologije u jednom društvu je veoma povezan sa raznim oblicima oštećenja /degradacije/ poljoprivrednih zemljišta usled površinske eksploatacije njenih mineralnih sirovina. Na ovaj način se smanjuje ovaj značajan prirodni resurs a samim tim i ugrožava razvoj i opstanak poljoprivredne proizvodnje. Stoga svaka država želi i pokušava da u ovoj oblasti zavede red i donosi niz zakona koji bi trebali da uspešno rešavaju konflikte koji se neminovno javljaju u ovoj oblasti. Međutim, iako postoji niz zakona koji tretiraju ovu oblast još uvek su veoma česti sudski sporovi koji se uglavnom vode između Investitora (onog koji eksploatiše mineralne sirovine) i raznih predstavnika šire zajednice kojoj se remeti dotadašnji prirodni ekosistem, i koji se smatraju ugroženim. Svakako, da u pozadini konflikta stoje i značajna materijalna sredstva koja se mogu dobiti eksploatacijom mineralnih sirovina iz poljoprivrednog zemljišta koje je često kupljeno za veoma mala sredstva.

U radu su prikazana iskustva koja su spoljni saradnici Centra za vještačenje "Zenit" imali u obradi niza ovakvih spornih situacija, prvenstveno iz Srbije mada slučajevi imaju univerzalnost i mogu se primeniti i u celom regionu bivše SFRJ.

Ključne reči: poljoprivredno zemljište, eksploatacija mineralnih sirovina, konflikti, ekologija, rekultivacija.

Datum prijema rada: 11. februar 2015.

Datum odobrenja rada: 22. februar 2015.

UVOD

Prema Zakonu o poljoprivrednom zemljištu Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 62/2006 i 65/2008 - dr. zakon) a uglavnom su identični i Zakoni svih država i entiteta sa prostora bivše Jugoslavije, **poljoprivredno zemljište** je zemljište koje se koristi za poljoprivrednu proizvodnju (njive, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, livade, pašnjaci, ribnjaci, trstici i močvare). Uži pojam je **obrađivo poljoprivredno zemljište** a tu spadaju njive, vrtovi, voćnjaci, vinogradi i livade. Sa gledišta vlasništva razlikujemo privatno i državno poljoprivredno zemljište.

Svaka država brine i čuva svoje poljoprivredno zemljište, kako državno tako i privatno, od raznih vidova oštećenja koja su zadnjih godina sve intenzivnija. Za industrijski razvijene zemlje se smatra da je 0,30 ha/stanovniku donja granica koja obezbeđuje dovoljne količine hrane za svoje stanovništvo. Većina zemalja bivše Jugoslavije je već blizu ovog limita jer se velike površine poljoprivrednog zemljišta svake godine gube iz poljoprivredne proizvodnje. (Samo u Srbiji se gubi svake godine iz raznih razloga oko 6.000 ha poljoprivrednog zemljišta, D. Rudić, G. Vasić, 2005, 2006).

Danas se ovom problematikom u Srbiji veoma ozbiljno bavi naučna i stručna javnost, uvedeni su i odgovarajući

predmeti na Poljoprivrednom i Šumarskom fakultetu a na nivou države postoje posebni inspektori za poljoprivredno zemljište po okruzima koji kontrolišu i usmeravaju ovu delatnost. Istine radi treba napomenuti da su pioniri u ovoj oblasti bile kolege iz BiH koji su još 1977 organizovali u Tuzli Jugoslovenski Kongres o oštećenim zemljištima. Doajen ove struke je svakako prof. H. Resulović koji je decenijama proučavao oštećena zemljišta širom Bosne (Banovići, Tuzla i dr.) (D. Rudić, 1991).

Ipak i pored određene državne organizovanosti eksploatacija mineralnih sirovina na poljoprivrednom zemljištu je takva delatnost da veoma često ima sudski epilog i stoga je želja autora ovog rada da približi svoja iskustva čitaocima "Vještaka" u cilju edukacije svih onih koji će se možda u budućnosti kao sudski veštaci sretati sa ovim problemima.

POTROŠAČI POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Iako poljoprivredno zemljište ima prvenstveni zadatak da obezbedi osnovne proizvode za ishranu ljudi, s obzirom da se u njemu nalaze i razne sirovine za preradivačku industriju ono se oštećuje za potrebe njihove eksploatacije. (Ovde se ne razmatra problem trajnog gubitka poljopri-

vrednih površina usled širenja gradova, saobraćajnica, vodenih površina i sl., što je predmet posebnog razmatranja).

Oštećenja poljoprivrednih zemljišta zbog eksploatacije mineralnih sirovina nastaju zbog površinskog iskopa ove sirovine posle čega ostaju na tom prostoru devastirani pejzaži potpuno promenjene topografije (velike rupe) i brda neplodne "jalovine". Ovi prostori su u takvom stanju neupotrebljivi za poljoprivrednu proizvodnju kako tokom eksploatacije mineralne sirovine tako i posle završetka eksploatacije.

Pozajmišta mineralnih sirovina možemo prema vrsti mineralne sirovine podeliti na (D. Rudić, 1999):

- Pozajmišta uglja-lignita,
- Pozajmišta metala (bakar,boksit,..)
- Pozajmišta gline (opekarska sirovina),
- Pozajmišta peska i šljunka,
- Pozajmišta kamena,
- Pozajmišta kvarcnog peska,
- Pozajmišta laporca (sirovina za cement) i
- Pozajmišta treseta.

Sva ova pozajmišta su veoma zastupljena u Srbiji a i u drugim zemljama bivše Jugoslavije. Ilustracije ovoga se može videti u činjenici da površinski kopovi lignita zauzimaju oko 15.000 ha u Srbiji (Kolubara, Kostolac i Kovin), da ciglana samo u Vojvodini ima preko 100 a da se pesak i šljunak eksploatišu na bar 200 lokacija, kamen na preko 150 lokacija itd., (D. Rudić, N. Rudić, 2011).

Slika 1. Kamenolom kamena krečnjaka Gradac u Zapadnoj Srbiji

ZAKONSKA REGULATIVA IZ OVE OBLASTI

Za eksploataciju mineralnih sirovina (gline, šljunka, peska, treseta, kamena i dr.) na obradivom poljoprivrednom zemljištu na određeno vreme potrebno je prethodno pribaviti saglasnost Ministarstva poljoprivrede i životne sredine i platiti naknadu za promenu namene obradivog poljoprivrednog zemljišta koju je rešenjem utvrdila opštinska, odnosno gradska uprava.

Uz zahtev za dobijanje Saglasnosti za eksploataciju mineralnih sirovina potrebno je priložiti i projekat rekultivacije koji će precizirati osposobljavanje oštećenog zemljišta za ponovnu poljoprivrednu proizvodnju a posle završetka eksploatacije. Sadržaj projekta rekultivacije je preciziran članom 55 Zakona o poljoprivrednom zemljištu. Suština projekta rekultivacije da on ima dve faze, tehničku i biološku. Posebna pažnja u ovom projektu se poklanja dokumentaciju o vlasništvu poljoprivrednog zemljišta (prepiši listova nepokretnosti, odnosno posedovnih listova ili zemljišnoknjižnih uložaka, kopija katastarskog plana) i sl.

Slika 2. Površinski kop laporca "Mutalj" na Fruškoj Gori kompanije LAFARGE, Beočin

NAJČEŠĆI SPOROVI IZ OBLASTI OŠTEĆENJA POLJOPRIVREDNIH ZEMLJIŠTA

Eksploatacija mineralnih sirovina je delatnost u kojoj često dolazi do raznih sporova koji se ne retko završavaju pred sudom gde je stručno i savesno veštačenje vrlo važno. Smatramo da ovome pogoduju tri osnovna uzroka:

1. Eksploatacija poljoprivrednog zemljišta za potrebe vadenja mineralnih sirovina narušava ekološku ravnotežu sredine uz niz štetnih nuzpojava (prašina, buka, klizišta i sl.) na šta je osetljivo okolno stanovništvo,
2. Profiti Investitora koji eksploatišu mineralne sirovine su često veoma veliki u odnosu na ulaganja o čemu govori i pojava velikih stranih kompanija u ovoj delatnosti na području Srbije (Holcim, Lafarge, Nexa Group i dr.) i
3. Ekološki propisi kod nas su daleko skromniji nego u razvijenim zemljama i samim tim lakši za ispunjavanje.

Slika 3. Odlagalište jalovine na polju "E" Kolubarskog basena u Srbiji

Na osnovu dugogodišnje prakse u ovoj oblasti i rada na preko 200 površinskih kopova u Srbiji autori su se sretali sa brojnim sporovima za koje je bilo veoma delikatno obavljati veštačenje. Pokušali smo u donjoj tabeli da klasifikujemo suštinu sporova, da ukažemo na pravac delovanja veštaka i da grubo definišemo složenost veštačenja (*- jednostavan slučaj, ** - složen slučaj i ***- veoma složen slučaj).

Uz navodjenje ovih nekoliko najčešćih primera iz oblasti sporova kod eksploatacije mineralnih sirovina navodimo da posebno treba obratiti pažnju na brzinu reagovanja. Naime, posle završetka eksploatacije mineralnih sirovina je vrlo teško rešiti sporove jer Investitor naglo gubi interes, menja lokaciju pa čak i naziv firme. Znači probleme je najlakše rešavati dok je eksploatacije mineralnih sirovina u toku i dok se Investitoru može izreći sudska zabrana za eksploataciju što njih u suštini najviše plaši.

Napominjemo da je u radu prikazan samo jedan segment konflikta koji se javlja kad je u pitanju poljoprivredno zemljište i to agresivni napadi od strane površinskih rudarskih kopova na taj važan resurs. Stoga ćemo navesti i druge vrste konflikta kojima je naša sudska praksa prosto zatrpana ali u ovom trenutku prevazilaze koncepciju ovog rada. A to su degradacija poljoprivrednih zemljišta zbog gasovodi, železničke pruge, deponije, pepelišta termoelektrana, klizišta, razni aksidentni slučajevi i dr.

I na kraju da napomenemo da nismo apriori protiv davanja koncesija za eksploataciju mineralnih sirovina na poljoprivrednim zemljištima. Naprotiv, smatramo da je za sve države bivše SFRJ neminovno i veoma korisno eksploatisati mineralne sirovine gde ih god ima ali uz obaveze:

Sadržaj tužbe	Posao veštaka	Složenost veštačenja
Eksploatacija mineralnih sirovina se vrši nelegalno, bez dozvole	Proučiti dokumentaciju i uporediti sa zakonskim propisima	*
Investitor je dobio neadekvatnu dozvolu obmanjujući državu	Uporediti projektnu dokumentaciju sa stanjem na terenu	**
Transport sirovina ugrožava naselja kroz koje prolaze natovareni kamioni	Utvrđiti da li se transport odvija po propisima o bezbednosti u saobraćaju	***
Iskop mineralnih sirovina ugrožava susedne poljoprivredne parcele (bezbednost)	Utvrđiti da li je projektom predviđen zaštitni pojas i grada i da li se Investitor tog pridržava	**
Iskop mineralnih sirovina se proširio na susedne parcele	Geodetskim snimanjem utvrditi da li je eksploataciono polje tačno definisano	*
Investitor je završio eksploataciju mineralnih sirovina i ostavio staru opremu, objekte i mašine	Konstatovati stanje i uporediti sa projektom sanacije pozajmišta	**
Investitor je završio eksploataciju mineralnih sirovina i ostavio oštećeno zemljište	Uporediti stanje oštećenih zemljišta sa projektom reaktivacije	*
Investitoru je previsoka naknada i smatra da je katastarska klasa previsoka u odnosu na stanje na terenu	Pozvati ovlašćenog stručnjaka-pedologa iz Geodetske uprave ovlašćenog da utvrdi stvarnu klasu zemljišta	***
Investitor je kupio ili zakupio državno zemljište od korisnika	Korisnik ne može otudjiti državno zemljište bez saglasnosti države	*

-Poštovanja svih zakonskih propisa iz oblasti ekologije,
 -Plaćanja svih taksi i renti koje su propisane i
 -Posle završetka eksploatacije po projektu rekultivacije ponovo zemljište privesti nekoj nameni koja često može da bude još atraktivnija i unosnija nego predhodni način korišćenja.

Slika 4. Područje lignita u okrugu Lusatien, Nemačka, koje je posle eksploatacije uglja postalo izuzetna turistička destinacija

ZAKLJUČAK

U radu su prikazana iskustva spoljnih saradnika centra za vještačenje "Zenit" iz Banja Luke na angažovanju kod sporova koji se javljaju prilikom eksploatacije mineralnih sirovina na poljoprivrednim zemljištima u Srbiji. Obim i raznovrsnost ovih konflikta je veoma veliki ali se većina njih može savjesnim vještačenjem uspešno rešiti. Osnovno je dobro poznavati zakonske propise kojih iz ove oblasti ima veoma mnogo i timski rad vještaka u kome se moraju nalaziti

stručnjaci nekoliko profila. Zavod za vještačenje "Zenit" sa svojim spoljnim saradnicima je uspeo da oformi ovakve timove i može se uspešno uhvatiti u koštac sa najsloženijim problemima iz oblasti oštećenja poljoprivrednih zemljišta.

LITERATURA

- Rasulović, H. (1978). *Prijedlog klasifikacije deponija sa aspekta njihove pogodnosti za rekultivaciju*, Beograd: Časopis "Zemljište i biljka".
- Rudić, D. (1999). *Tehničko-inženjerske osnove rekultivacije oštećenih poljoprivrednih zemljišta*, Beograd-Zemun: Poljoprivredni fakultet.
- Rudić, D., Vasić, G. (2005). *Rekultivacija oštećenih i uništenih zemljišta i održivi razvoj*, Budva: XI Kongres Društva za proučavanje zemljišta, str. 38-50, (plenarni referat).
- Rudić, D., Vasić, G. (2006). *Načini uništavanja i oštećenja poljoprivrednog zemljišta u Srbiji*, Beograd: Časopis KVALITET, br. 11-12.
- Rudić, D., Rudić, N. (2011). *Analiza troškova rekultivacije površinskih kopova kompanije LAFARGE BFC iz Beočina*, Zlatibor: Konferencija CIGRE.
- Rudić, D., Rudić, N. (2011). *Neka zapažanja u izradi brojnih projekata rekultivacije proizvođača pune cigle*, Soka Banja: VI Kongres SIGP.
- Rudić, D. i dr. (2012). *Nova zemlja-rekultivacija deponija REIK Kolubare*, naučna monografija, Beograd-Zemun: Poljoprivredni fakultet.

Agricultural Land Degradation - Frequent Cause of Court Disputes

Dragan Rudić¹, Nikola Rudić²

¹Full professor, the Faculty of Agriculture Belgrade-Zemun, Belgrade, Serbia, milevaidragnarudic@gmail.com

²Bachelor of Science in Geological Engineering, Faculty of Agriculture Belgrade-Zemun, Belgrade, Serbia, rudicnikola@gmail.com

Abstract: Development of technology in a society is largely related to various forms of damage /degradation/ of agricultural land as a result of surface exploitation of mineral resources. This way, this significant natural resource is diminished, which is jeopardizing, at the same time, the development and survival of agricultural production. Therefore, every country wishes and is trying to introduce order in this field and adopts a number of laws that should resolve successfully the conflicts that are inevitably occurring in this field. However, while there are numerous laws dealing with this field, court disputes are still very frequent, mainly occurring between the Investor (the one that is exploiting the mineral resources) and various representatives of the broad community who hitherto natural ecosystem is disturbed, and who consider themselves as being at risk. Certainly, considerable material resources that may be obtained through the exploitation of mineral resources from agricultural land that is often bought for a very small money, also, stand behind the conflicts.

The paper presents experiences that external associates of the "Zenit" Centre for Expertise have had in dealing with a number of such contentious situations, primarily from Serbia, even though the cases have universality and may be applied throughout the former Social Federal Republic of Yugoslavia region.

Key words: agricultural land, exploitation of mineral resources, conflicts, ecology, recultivation